



## „Egy lap példákkal legyen, motiváljon, dinamizáljon, vigyen egy szakmát!”

### 40. év az intézetben, 100. lapszám, 10. könyv – beszélgetés Mátyus Alizzal

Pordány Sarolta: *Most megjelent könyved – Megkésett tavasz, el se jött tél – bemutatóján került szóba, hogy ez az év a kerek számok éve az életedben. A tizedik könyved jelent meg. A Szín – Közösségi Művelődés 18/2-es száma a 100. lapszám, amit megszerkesztettél, negyven éve kötődsz munkáddal az intézethez, és még azt is hozzá tehetem, hogy 65 éves vagy. Diplomáid közül az egyik tanári diploma – magyar-orosz –, a másik népművelő, mindkettőt Budapesten az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerezted (1972-73), falukutató szociológusként kerültél a Szociológiai Társaságba, és tőlük származik Erdei Ferenc-díjad (1982). Első – a Magyarország felfedezése sorozatban – megjelent könyved óta tagja vagy az Írószövetségnek. A szakma 2002-ben Wlaszics Gyula-díjjal tüntetett ki. Hogyan kerültél közös pályánkra?*

Mátyus Aliz: Minden e felé vitt. A pápai Petőfi Gimnázium tanulójaként a keszthelyi Helikonon nem csak iskolai kórusunkkal szerepeltem – Szekeres Lajos bácsi vezetésével, akinek az ölében ülve kezdtem el már iskola előtt a hangszeres tanulást előké-

szítő szolfézst –, hanem versmondóként is, ezüstéremmel díjazva. Tagja voltam a városi irodalmi színpadnak, a városi ifjúsági klubnak, s ezekben kamatoztattam apámtól – Mátyus Ferenc, végzettsége szerint kántortanító, a városi művelődésügyi osztály dolgozója, a pedagógus színjátszók rendezője, és többek között gyönyörű baszszus hangú énekes – öröklött képességeimet. A dunántúli színjátszó-rendező tanfolyamokon – amelyeknek apám szervezője és dramaturgia előadója volt – én drámatörténetet adtam elő már gimnazista koromban, majd még egyetemistaként is, aminek köszönhetően megismerkedtem az ezeken rendezési gyakorlatot tartó Ruszt Józseffel, akinek az egyetem elvégzése után a felesége lettem.

1972-ben vettem át a magyar-orosz szakos tanári diplomámat a pesti bölcsészkaron, egy évvel később fejeztem be a népművelés szakot, ez alatt az év alatt Szentendrén dolgoztam a Járási Hivatal Művelődésügyi Osztályán népművelési felügyelőként. Remek év volt és gyönyörű vidék a helyszín. 10 falu tartozott hozzám, a Szentendrei-szigeti falvak,

a Duna menti falvak Leányfalutól Visegrádig, fönt a Pilisben a szlovák falvak és Pest felé a HÉV vonalán Budakalász és Pomáz, kicsit távolabb Csobánka. Az osztályvezetőm pomázi szerb volt, sudár magas ember, eredetileg tornatanár, aki nagyon örült nekem, a férjem és az apám miatt. Hiit a meghatározottságokban. Végighurcolt a megyei és járási irodákon, s mindenütt mindent elmondott róluk. Szüleimről – paraszt szülők gyermekeként elsőgenerációs értelmiségi apámról és földbirtokos lányból háromgyerekes nem háztartásbelivé lett anyámról – elmondhatom, közös tulajdonságként jellemezte őket, hogy mindketten nagyon el voltak foglalva azzal, amit éppen végeztek. Az ő példájukon nőttem fel, kötelességutadattal. Fiam legutóbbi megjegyzése szerint – amikor engem épp mindenki mástól megkülönböztetni gondolt családuknban, önmagától is: „Anyá, neked figyelembe kell vened, hogy téged egy, a soproni Orsolyáknál nevelődött anya nevelt fel.” (Hogy honnan tudja a soproni zárdát? Emlékszik a kicsi korában elmesélt zárdai jelenetre, a színi előadásra, amelyikben

anya a hangya volt, s fürgén járogatva mondogatta, hogy „a munka, a munka, a munka.” Már csak szüleim „össze nem illésének” köszönhetően is, több könyvemben írom családom nem mindennapi történetét. Első önálló évem, a családból kilépésé, miattuk is volt meghatározó. Egy évig – a gimnázium és egyetem között – képesítés nélkül tanítottam a pápai járásban, Lovászpatonán. S miközben ötödikben történelmet, hatodik-hetedikben magyart és nyolcadikban oroszot tanítottam – ez utóbbit nagy felelősséggel, mert a középiskolához kellett a gyerekeknek, az elődöm pedig egy „gyorstalpalón” diplomát szerzett orosz tanár volt, minden tudástól mentesen –, az iskolában óravázlatokkal dolgoztam meg a másnapokért, mégis maradt időm, hogy egy év alatt elolvassam a teljes felvételi ajánlott világirodalmat, s volt rá időm és kedvem, hogy közösséggé legyek a fiatalokkal a faluban. Boldog voltam és büszke, hogy a faluvezetés nem akart elengedni, végezzem el estin az egyetemet. Jó volt önállónak lenni (esténként pingpongoztunk a kastély-

ban levő iskola gyönyörű tornatermében), és eredményesnek. Szerettek. Az évfázón kapott virágcsokroktól tele lett a pápai fürdőkádunk. Máig barátnóm a volt matematika-fizika szakos tanárnő-kolléga. Lovászpatonán beilleszkedtem, itt kezdtem megismerni egy falu életét – ezt azután későbbi szociográfiai munkáimban kamatoztatni tudtam.

A következő évben elkezdett egyetemi tanulmányaim alatt három évben az Eötvös kollégiumban lakhattam. Ezért szerveztem több éven keresztül Bakos Istvánnal az „Eötvös kollégisták voltak” rendezvénysorozatot, ahol társaink beszámoltak életútjukról, kiemelve benne mindent, amire büszkék lehetnek.

Hogy eredetileg rendezőnek készültem, kiderült még bölcsész éveim alatt is, utoljára az első szigorlataim közben felvételiztem a színházművészeti színházrendező szakra, Major Tamás osztályába kerültem volna – már csak hat ember maradt az utolsó rostán, én voltam egyedül nő, és ő nem találta a pályát nők számára alkalmasnak, őt emberrel indította az osztályát.

P. S.: *Milyen volt az intézet, amikor négy évtizeddel ezelőtt megkezdted a munkádat?*

M. A.: Átalakulásának évében kerültem be, 1973-ban, akkor Vitányi Iván lett az igazgató, előtte művészetszociológiát tanított nekünk népművelés szakon, ismert engem, így kerültem be az egyetemről. Hamarosan megalakította az intézetben belül, a módszertani rész mellett a Művelődéskutató Intézetet, amelynek én is kutatója lettem. Először az úgynevezett hálózati osztályon dolgoztam, megismertem az intézményrendszert, a művelődési házakat, központokat, klubkönyvtárakat. Akkor un. kísérletekre kapott jelentős anyagi támogatást az intézet, és ezeknek a fejlesztő tevékenységeknek a koordinálást végeztem, a munkásszállásokon zajló kísérleti munkát szerveztem és irányítottam, Kelenföldön pedig egy leányszálláson Veres Sándor pszichológussal magam is dolgozni kezdtem. Nagyon fontos munka volt számomra. Megfigyelhettem, hogy milyen társadalmi folyamatok hatnak az emberek-

re, mitől lesznek olyanok, amilyeneknek megismerjük őket. Máig is úgy tartom, ha egy ember – aki emberekkel akar foglalkozni az emberek érdekében –, amennyiben képes érzékelni a társadalmi folyamatokat, amelyeknek a hatása lenyomatot hagy az embereken, akkor azt is tudja, hogy mi a teendője. Ha még empátiás készsége is van, még a hogyanja is világos a számára. Valójában könnyű helyzetünk volt a 70-es években, mert az ideológus társadalom átlátszóan működik. Megszervezték, hogy a fiatalok meginduljanak a falvakból, a családból, a hatalmi rendszernek nem megfelelő értékek hatóvilágából a munkásság legalsó szintjére, a nagyvárosba, s hagyták, hogy a működő közvetítés – a mintakövetés – megtegye hatását. Mi pedig Veres Sándorral dolgoztunk, hogy maguk is lássák, minek a részei, hogy meglássák, mi jó nekik, és hogy ne tartsák természetesnek, hogy szó se esik 16 ágyas szobáikban semmiről – se a falujukról, se a családjukról –, ami a múltjuk. Ha átlátható a helyzet és világos a cél, eszközöket nem nehéz találni. Somogyi Károly egyetemista a Közgazdasági Egyetemről vett tízege-néhány párszáz forintos fényképezőgépet, megtanította őket látni, s megbízta őket, hogy menjenek és fényképezzenek a falujukban, a családjukban. Ő egy férfi munkásszálláson dolgozott. Erről a tevékenységünkről az Intézet megjelentetett egy kiadványt is *Közművelődési kísérletek munkásszállásokon* címmel. Míg a korábbi munkahelyeimen éreztem, hogy valami más lesz majd az én feladatomban az életben, ennek a kísérletnek a befejezése után, a kiadvány megjelenésekor már tudtam, hogy ehhez a munkához közöm van. A *Magyarország felfedezése* című szociográfiai sorozatban megjelent könyvem már egyértelműen kijelölte az utamat. Kollégáim és barátaim voltak Kapitány Ágnes és Gábor, a leányszállás könyv, a *Holnapon innen, tegnapon túl* írása közben többször náluk is összejöttünk, általában is megbeszéltük a dolgainkat. 1982-ben lehetőségem adódott egy három hónapos francia ösztöndíjjal Párizsba utazni. Megjelent könyvem nagyon sokat jelentett, Havas Gábor ajánlott Kemény Istvánhoz, aki ekkor kint élt, találkoztam vele, ő elolvasta



Mátys Aliz előadást tart Lakiteleken a kulturális közmunkás képzésen

a könyvemet, beszélt velem róla. Elmondhattam neki a nagy vágyamat, hogy Szabó Zoltánhoz szeretnék eljutni. És miután ők barátságban voltak egymással, ő ezt nekem megszervezte. Meglátogathattam Szabó Zoltánt, a *Tardi helyzet* és a *Cifra nyomorúság* íróját Bretagne-ban. Egy olyan embert, aki pontosan fogalmazott. Miért hagyta el az országot, miért nem tart kapcsolatokat. Mi történt az országgal az orosz hatalomátvétel pillanatától, és mi fogja jellemezni, amíg az orosz megszállás tart. „Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van, nem csak a...” A szakmai tapasztalatot illetően még egy UNESCO munkacsoportban való részt vételem jelentős, amelynek témája a falufejlesztés volt. Falukutatóként egy zempléni 600 lelkes falut választottam magamnak, amelyikről több könyvet is írtam, közülük ma legfontosabbnak és legaktuálisabbnak a *Maga-ura parasztokat* tartom. De elkészült a *Faluregény* (Magvető Kiadó) és a Művelődéskutató kiadványaként a *Pusztafalu* című könyvem, amelynek a tanulmányait használtam fel előadásaimhoz, mert az UNESCO munkacsoportjában – nyolc ország képviseltette magát egy-egy emberrel – mindenki számot adott saját országa faluhelyzetéről – ezek könyvként is megjelentek francia és angol nyelven. Utaztunk is a fogadó országokban, én Svájcban, Finnországban és Kanadában jártam, majd Portugáliába már nem mentem. 1988-ban – végre, negyven évesen – várandós voltam Bence fiammal. A legerősebb, a svájci kapcsolatokat M. Pierre Bassand-dal Varga Tamás, a Közösségfejlesztési Osztály vezetője vitte tovább. Utólag is úgy látom, hogy akkor még nem volt érett a helyzet itthon ahhoz, hogy amit a nemzetközi munkánk során tapasztaltunk, azt valóban használni tudjuk.

P. S.: *Történt egy nagy változás, következett egy szakmai „csend” az életemben.*

M. A.: Igen, 1988-ban megszületett a fiam. Úgy éltem végig az azt követő 12 évet, hogy a gyerekekre koncentráltam. Jó, ha az ember pontosan tudja, az életében az egyidejű dolgok között mi a fontosabb. Nincs olyan pálya, amelyik ne lenne megszakítha-



Mátys Aliz Újpalotán a *Gyökereink* c. könyvet mutatja be (2012. 03. 06.)

tó egy gyerek születése és felnevelése miatt. Én így gondoltam. Megjelent a leányszállás könyv, a falukutatásból származó könyvek, és akkor megálltam. Világos volt, hogy a szociográfiával való további foglalkozást fel kell adnom, vidékre utazásról szó sem lehet, egy éves korától egyedül neveltem a fiam. Később aztán – ami az írást illeti – adódott, hogy elmenjek a szépirodalom felé. Nehéz döntés volt, amikor az Intézetből 1992-ben a Művelődéskutató Intézet kivált, és az MTA Szociológiai Intézetéhez került. Döntenem kellett, hogy maradok, vagy elmegyek a másik intézménybe. Maradtam, mert úgy éreztem, hogy itt a folytatás beláthatóbb Bence fiam nevelése mellett. A mai helyzetet megelőzően az Intézet életében egyetlen időszak volt, Beke Pál igazgatása alatt, amikor vitt volna magával az intézeti dinamizmus. Ő ugyan csak bizonyos területekre összpontosított, így a fiatalok önkormányzataira, a francia egyesületi művelődési házakra, a határ menti területekre, de ezt a három területet úgy tudta csinálni, hogy mozdulásával vitte magával az embereket. Szelleme volt az intézetnek. Az ő ideje alatt sajnáltam, hogy nem tudtam vidéki utakat vállalni. Abban az időszakban olyan

szakmai munka folyt, amellyel maradéktalanul azonosulni tudtam. És ez meglátszott a folyóiraton.

P. S.: *Hogyan látod a Szín – Közösségi Művelődés szakmai folyóirat jelentőségét?*

M. A.: A lap 1996 óta jelenik meg. Ez tizennyolc év, több mint száz lapszám. Előzményeként a Waldorf iskolák Nevelésművészet című folyóiratát szerkesztettem, ebből adódott tapasztalatom. Földiák András igazgatása alatt indult a Szín, címét ő javasolta, én tág értelmezési lehetősége miatt elfogadhatónak találtam. Beke Pál azonnal felvette a címébe a Közösségi Művelődés-t, ő néven szokta nevezni a dolgokat. 1996 őszén az első lapszámot meghatározta Izinger Anna parasztból első generációs értelmiségivé váló szereplővel foglalkozó írása. Ez már jelezte, mit akar, s milyen értékrend szerint készül a lap. Volt egy időszak, amikor lapszámonként egy-egy megye mutatkozott be, az akkor még erős és aktív megyei művelődési központok vezetői ajánlották a publikálásra érdemes anyagokat. Ma is a szakmában dolgozik közülük Kary József. Az intézeti munkáról beszámoltak az Intézet egyes szakmai osztályainak munkatársai, és mindig



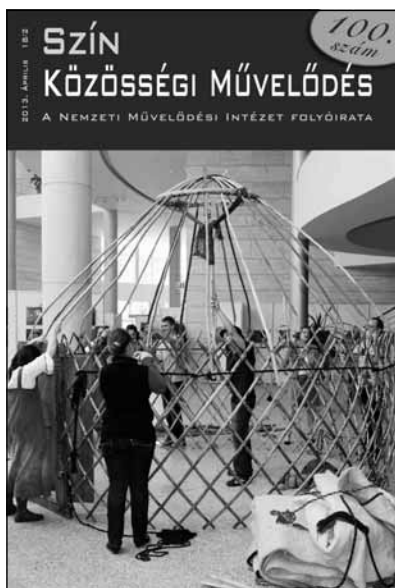
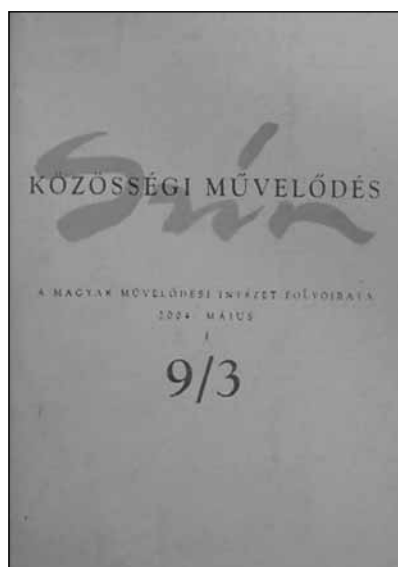
bekerültek a számba a példa erejével ható, az országban folyó kezdeményezések, kiemelkedő tevékenységek. Hogy a lapot használja, ez a nagyon jó szerkesztői élményem korábban csak Beke Pál igazgatói tevékenységéhez fűződött. Lapot szerkeszteni úgy, hogy egy igazgató akar valamit, és a lapot használja arra, hogy erről tudósítson, ez maximálisan viszi a lapot. Kovalcsik József-számot, francia egyesületi számot csináltunk, és amikor Beke Pál már nem igazgathatott tovább, még akkor is éveken keresztül megkérték őt települések, városok, hogy gondolja velük át, hogy kéne fejleszteni tovább a városukat, településüket, és amit ő megírt nekik, azt én mindig el tudtam kérni tőle, beletettem a lapba, az ő hatása így eltartott még egy darabig. Az Intézet stratégiájának szerves része volt az ő idejében a Szín – Közösségi Művelődés. Vele annyira hittünk a folyóirat jelentőségében, hogy a Szín – Közösségi Művelődés mellé még egy lapot terveztünk Nemzet és Művelődés címmel – az első számát a pályázat beadásához el is készítettük. Támogatás nélkül nem sikerült létrehoznunk, de ahhoz felkért szerzői gárdánk tovább erősítette a Szín – Közösségi Művelődést.

Különös, de így van: lapot csak úgy lehet szerkeszteni, ha az ember lapszerkesztőként él. Ez azt jelenti, hogy rendezvényekre megy, könyveket, folyóiratokat olvas, találkoztatja magát mindenfélével, érzékeli, ami abban az időszakban mozgat bármit, és abból fókuszálva a dolgokat meg-

jeleníti a lapban, azokat is, amik nem a szakmához tartoznak, hanem annál egy tágabb egységhez. E nélkül lapot szerkeszteni nem nem érdemes, de nem is lehet. Attól lesz egy lap lap, hogy így készül. Nekem egy külső szerzői kör adódott a csaknem két évtized során, akikkel tudok számolni ennek megvalósításánál. Olyan emberek, mint Bakos István, Filep Tamás Gusztáv, Borsi Kálmán Béla. Oda kell figyelni rájuk, fontos a mondanivalójuk. Az „Arckép” rovatunk mindig erős volt. Vagy jó szakembereket mutattunk be, vagy olyan szakmán kívülieket, akiknek a léte, gondolkodása, tevékenysége meghatározó szellemi életünkben. 2012 májusától, amióta új vezető került az Intézet élére, megint olyan a lapot szerkeszteni, mint Beke Pál idején. Csak most nem részterületeken meghatározó az Intézet, hanem országosan. Ehhez megvan a jól működni képes intézményrendszere, a kipróbált módszertana, dinamizálni képes eszközrendszere. Egy lap példával legyen, motiváljon, dinamizáljon, vigyen egy szakmát. Most a lap ezt a szerepet tudja betölteni. Én pedig abban a kiváltságos helyzetben vagyok, hogy az igazgatónő akarja használni a múltamban felhalmozódott tapasztalatot és ismeretanyagot, hagyatkozik rám, mint falukutatóra, mint íróra, mint olyan emberre, aki-ről tudja, ha leül valakivel egy beszélgetést készíteni, van fogalma róla, mit kell tőle megkérdezni, és mi az, ami ebből egy országnak lehet fontos. Mindezek miatt szívesen veszek részt önkéntesként az intézet tevékenységében, szakmailag a legproduktívabb időszakomnak látom ezt az időszakot. A lap van miről tájékoztasson, s kivetheti részét a szakma formálásában.

P. S.: *Prózáíró munkásságod most teljesebben ki. Megjelent az újabb, a tizedik köteted, Megkészt tavasz, el se jött tél címmel, amelynek borítóját immár a képzőművészeti egyetemen tanuló fiad tervezte. Népművelő, tanár, szociográfus, és immár ismert prózáíró is vagy. Írói hitvallásodról Wutka Tamás veled készített interjújából választottam egy idézetet:*

„Nekem ahhoz bizonyos módon kell élnem az életemet, hogy írni akarjak. Mert, ha nem úgy élném, ak-



kor nem akarnék írni. Ha az ember a gyerekével, az őhöz leginkább tartozóval, a tőle leginkább függővel, a rá leginkább utalttal nem a legjobb tehetsége, a legjobb akarása, a legjobb szíve és esze szerint tenne mindent, akkor miért lenne érdemes leírni egyetlen sort is? Bármit csak azért érdemes leírni, mert az ember gondolja valahogy a dolgokat, látja valahogy a dolgokat, érzi valahogy a dolgokat, ezek szerint él, s valami hirtelen olyan módon okoz benne feszültséget, hogy nem tudja másképp feloldani, mint hogy hagyja magából kiíródni. Valami megoldás az írásban akarja megmutatni magát, az elemek újra akarnak formálódni, a közlés szándékával. Ez mozgatja az embert.”



Könyvbemutató, 2013. november 19. Megkéssett tavasz, el se jött tél

Kedves Aliz! Végre egy könyv, amely megszületése pillanatában (na jó – bemutatóján) mindjárt érdemének megfelelően nagy elismerésben részesült. A közönség már létszámával is szavazott, jóllehet legföljebb írójáról tudott vagy sejtethetett valamit. (Vonzhatta a Mátyus név önmagában is.) Valamit tudhatam én is, de nem sejtettem ekkora sikert. Mert könyvbemutató [Megkéssett tavasz, el se jött tél, Napkút, 2013 – SP] ilyen volt – sikeres...

...  
Íme egy öntudatos és önérzetes nő, aki nem a gender hullámain érkezik. Akinek eszményképe a családdal, legnagyobb élménye íróként is a gyerekekkel (és értelemszerűen a férfival) kapcsolatos. És persze a fölmenőkkel, a kapott és továbbadott, kamatoztatott örökséggel. Kell ennél több és különösebb (a mai világban)? ... S aki (mellesleg?) e könyv elbeszéléseit az ebédfőzésre ráadásul írja. Ámulatomra. De gyönyörűségemre is a festőecsettel felhordott színek és formák gazdagsága, változatossága láttán. (Suhai Pál: Levél Mátyus Aliznak legújabb kötete bemutatója alkalmából)

*Mit gondolsz a jövőről?*

M. A.: Addig vállalom az önkéntes munkát, amíg ez a szakmai vezetés végzi a dolgát. Azonosulni tudok a grandiózus tervekkel, és jó a Szín

– Közösségi Művelődés lapszámaim is ennek a célnak a szolgálatába állítani. Hasznos és fontos lenne még lapbemutatók szervezése, erősebb lehetne a hatás a jelenleg öttagú szerkesztőbizottság – Czink Judit, Kopasz Károlyné, Angyal László, Imre Károly és Dombi Ildikó – és a szerzők közelebb vitelével olvasóközönségünkhöz. Most mindenki a közösségekről, a közösségi élet fontosságáról beszél, kell, hogy tudatosítsuk és hasznosítsuk több évtizedes közösségi tapasztalatainkat – a kulturális és amatőr művészeti területeken a településeken.

Nagy élmény számomra, hogy az utóbbi félév során utakra vállalkozhattam az ország egyharmadán, beszélgetéseket folytathattam polgármesterekkel, akiknek a faluja – vezetői tevékenységüknek köszönhetően – példa lehet más településeknek is. „Utak

Magyarország újra felfedezésére” – így neveztem el ezeket az utakat. Mert van mit felfedezni az országban, amit érdemes, és amiről elismeréssel lehet szólni. Addig is, amíg az összegyűlt anyag könyvvé alakul, a folyóiratban jelennek meg a polgármesterekkel folytatott beszélgetések, bemutatásaik. Ahogy a hunyai polgármesterasszony, Petényi Szilárdné, akiről lapunk hírt adott a 17/6-os, 2012. decemberi számában, és akivel együttműködve konferenciát közvetítettünk az interneten 2013. decemberében Hunyáron – e számunk ad róla rövid hírt, azt is közölve, hogy a konferencia 2014. januárjának második felétől videón megnézhető az intézet honlapján.

Még nem összegeztem a negyven éves, Intézetben eltöltött szakmai utamat, még tennivalóm van itt, ami nek örülök.

MÁTYUS ALIZ (Zalalövő, 1948. március 25.) író, az Írószövetség tagja; szociológus, Erdei Ferenc-díjas (1982), a Nemzeti Művelődési Intézet Szín – Közösségi Művelődés című szakmai folyóiratának alapítója (1996), felelős szerkesztője, Wlassics Gyula-díjas (2002). A Pápai Művelődéstörténeti Társaság alelnöke.

PORDÁNY SAROLTA ZSÓFIA (Cece, 1954.) tanár, andragógus, a PTE „Oktatás és Társadalom” Doktori Iskolájának doktorjelöltje, a Pordány és Társa Kkt. Kutatási igazgatója és üzletvezetője. 1991-1999: Az ELTE Tanárképző Karán, valamint a PTE FEEFI művelődés-szervező képzéseinek közművelődés-módszertant oktató. 1996-2006: Pedagógiai Társaság Felnevelési Szakosztály tag, 2000: MTA Pedagógiai Bizottság Felnevelési Albizottsága megfigyelő jogú tag, 2004-2012. A Felnevelési Fejlesztésért Egyesület ügyvezető elnöke, 2007-2012. A Felnevelési Szemle online folyóirat alapító főszerkesztője (Elérhető: Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis). Könyve: Pordány Sarolta: *Felnőttkori tanulás, közművelődés*, Budapest, 2002. 1991-ben A Magyar Köztársaság Kormánya Ifjúsági Díja kitüntetéssel kapott. 2014. január 1-jétől a Budapesti Művelődési Központ igazgatója